

18. Merkel A. Videopodcast zur Reise nach Israel. 15.03.2008. http://www.bundestkanzlerin.de/nn_707282/Content/DE/Podcast/2008/2008-03-15-Video-Podcast/2008-03-15-video-podcast-israel.html
19. Merkel A. Wir brauchen Ingenieure und technische Akademiker. 04.10.2008. http://www.bundestkanzlerin.de/nn_707282/Content/DE/Podcast/2008/2008-10-04-Video-Podcast-WirbrauchenIngenieureundtechnischeAkademiker/2008-10-04-video-podcast.html.
20. Merkel A. Für Teamgeist und Fairness, gegen Doping. 14.02.2009. http://www.bundestkanzlerin.de/nn_707282/Content/DE/Podcast/2009/2009-02-14-Video-Podcast/2009-02-14-video-podcast.html
21. Merkel A. Wir müssen den Zusammenhalt in unserer Gesellschaft stärken. 25.04.2009 http://www.bundestkanzlerin.de/nn_707282/Content/DE/Podcast/2009/2009-04-25-Video-Podcast/2009-04-25-video-podcast.html
22. Peters B. Der Sinn von Öffentlichkeit. // Öffentlichkeit, öffentliche Meinung, soziale Bewegung. (Sonderheft Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 34). Opladen 1994. – S.42-76.
23. Schmid J. Internet-Rhetorik. Chancen und Widerstände des Orators auf der digitalen Agora. // Neue Rhetorik. – Bd. 1. Berlin 2007.
24. With W., Schweiger, W. Selektion neu betrachtet: Auswahlentscheidungen im Internet. // Selektion im Internet. Empirische Analysen zu einem Schlüsselkonzept. Opladen 1999. – S. 43-74.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Мідяна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Львівського національного університету ім. І. Франка.

Наукові інтереси: риторика і стилістика.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ МАРКЕРИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДИСЕНСУСУ В СІМЕЙНОМУ КОНФРОНТАТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Ірина ОСОВСЬКА (Чернівці, Україна)

В статті розглядаються лексичні, граматичні та синтаксичні засоби інтенсифікації дисенсусу в німецькомовному сімейному конфронтативному дискурсі.

The article focuses on the lexical, grammatical and syntactic means of dissensus intensification in the German-speaking family confrontational discourse.

В сучасній соціолінгвістиці дискурс розуміється як спілкування людей, що розглядається з позицій їх приналежності до тієї чи іншої соціальної групи чи відносно тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації, наприклад інституціоналізованого спілкування [4: 281]. Розгляд сім'ї як конфігурації відносин, які перебувають у постійному русі і перетинаються через розмноження, прив'язаність, спільні інтереси та владу, уможливив всеохоплюючий аналіз дискурсу сучасної німецькомовної сім'ї, його результати свідчать про те, що існує безпосередній зв'язок між соціокультурними історичними змінами та нормами й правилами вербальної поведінки в сім'ї, внаслідок чого сімейне спілкування є цілковито новим дискурсивним утворенням.

Основним типом дискурсу в сімейному побутовому спілкуванні є матримоніальний (шлюбний) дискурс, що визначається як комунікація споріднених сімейними зв'язками осіб, якій притаманні: іррелевантність офіційної регламентації комунікативної поведінки, відсутність жорсткого сценарію комунікації, часової і протокольної регламентованості, порядку передачі комунікативних ходів, залежна від статі, віку та різновиду сімейної одиниці статусно-рольова конфігурація, ускладненість конфліктними комунікативними ситуаціями, широкий вибір комунікативних тактик для втілення конкретних стратегій спілкування ([1; 2]).

Властивий сімейному спілкуванню високий рівень конфіденційності спонукав обрати матеріалом дослідження діалоги з німецькомовних DVD-фільмів та серіалів, які імітують сімейне спілкування, синтезуючи соціальні та психологічні аспекти життєдіяльності носіїв німецької мови.

Конфронтативна мовленнєва взаємодія є невід'ємним елементом співіснування а щоденне спілкування в сім'ї насичене конфліктобезпечними комунікативними ситуаціями. Конфліктні ситуації часто виникають унаслідок міжрольової та внутрішньорольової невизначеності членів сім'ї, застосування влади для регулювання поведінки партнера, а також у випадку використання жінками вербальних засобів волевиявлення. Слід, однак, зазначити, що сучасні дослідження наголошують позитивно-функціональну роль конфлікту у гармонізації соціальних стосунків та принципову можливість його регулювання.

Конфронтативна комунікація забезпечується виконанням мовцями завдань, розміщених на різних площинах організації інтеракції: на площині дій, на площині організації діалогу, на площині тематичного розгортання.

Загальний структурно-семантичний опис і аналіз конфліктних ситуацій показав, що розгортання конфлікту на площині організації відбувається за чотириступеневою моделлю, результатом якої є зміна структури та модусу розмови, „розчинення” консенсусного статусу діалогу та перехід в конфліктну (дисенсусну) структурну організацію (ДСО) ([5; 7]). Зміни в преференційній організації мають і інші характеристики, які проявляються, насамперед, на рівні правил передачі репліки, тобто модифікації загальних принципів структурування. Таке порушення може проявлятися наступними ознаками: висловлення незгоди структурно не проявляється, імпліцитне непогодження міститься в другій частині секвенції [6]; зміна мовця відбувається не за принципом релевантного обміну, а через систематичне його порушення; спостерігається підвищена кількість формальної когезії між послідовними висловленнями (що підкреслює особливу чіткість маркування змістовних взаємозв'язків, як власних, так і контрагентних).

Попередні дослідження довели, що на площині дій порушення структурування проявляється появою іллокуцій докорів та непогодження [6]. Непогодження характеризуються тим, що контрагент хоча й декларує незгоду із точкою зору партнера, однак не презентує свою власну. Докори являють собою структуру складнішу ніж непогодження (оскільки виправдовування партнера повинно конвенційно прийматися опонентом) і лише секвенція «докір-зустрічний докір» впливає на потенціальну можливість виникнення ДСО.

Дослідження загальної моделі конфліктної сімейної взаємодії на даному етапі передбачає розгляд інтенсифікації її розгортання, яка маркується мовцями для підтримання послідовності власної стратегії та наголошення дисенсусного відношення до контрпозиції. Така інтенсифікація забезпечується, насамперед, мовними одиницями та конструкціями, які виконують специфічну функцію інтенсифікаційних дисенсусних маркерів – підкласу дисенсусних маркерів, які розглядаються нами як широкий клас мовних засобів, що беруть участь в організації дискурсу, вказують на контрпозиційні відношення між його частинами, та маркують їх сполучення, межі або взаємозв'язки, зв'язуючи ходи, тематичні блоки або фази діалогу, встановлюючи асоціації з імпліцитними контекстами. Інтенсифікаційні дисенсусні маркери вказують на модифікацію позиції контрагента в бік посилення, подаючи сигнал про те, що позначений маркером сегмент дискурсу слід конфронтативно приєднати до контексту. До них належать насамперед різноманітні **лексичні інтенсифікатори**: підсилювальні частки, прислівники, вигуки.

Підсилювальні частки *gar*, *doch*, *ja* включаються мовцем у висловлення з метою збільшення категоричності, підтвердження та посилення заперечної реакції адресата, слугуючи інтенсифікаторами негативності, вираженої заперечним займенником:

„Oder möchtest du Schinkensemmel?“

„Gar nichts von dir!“ („Spielplatz der Helden“)

Прислівники інтенсифікують прагматичне значення негативної реакції квантифікацією (вказівкою на кількісні параметри) присудка:

“Warum verstehst du nich, so billig fährt er nur mit mir!»

«Du kannst überhaupt nicht allein fahren» („Diese Drombuschs“)

Вигуки, що є перманентними супутниками дисенсусу, можуть виступати дискурсивними маркерами або індикаторами іллокутивної сили та виконувати фатичну функцію, фіксуєючи невпевненість або коливання мовця. Реалізація емотивної функції вигуків пов'язана з експресивними вигуками (*Gott*, *Gottchen*, *Scheiße*, *Mensch*, *Mann*, *Donnerwetter*, *Menschenskind*, *Herrgott*, *verdamm*), які вказують на особливий емоційний стан мовця. Попереджуючи ретроспективний мовленнєвий акт вигуком – конвенційним маркером небажаного мовленнєвого ходу – мовець непрямом визнає, що його реакція не відповідає очікуванням адресата і отже є небажаною. З іншого боку, вживання емотивного вигуку є індикатором емоційної напруги, хвилювання, роздратування, здивування, неврівноваженості та інших емоцій, що їх відчуває мовець. Деякі експресивні вигуки (наприклад, *Scheiße*, *Mist*)

є грубими, оскільки виражають негативні емоції мовця, незадоволеність, викликану попередніми діями комунікативного партнера. Такі спонтанні компоненти є проявом внутрішніх психологічних процесів та функціонують переважно у ситуаціях певного емоційного напруження:

«Da ist kein Alkohol in der Praline, oder?» – “Nein”

“Willst du mich verarschen? *Verdammte Scheiße*, da ist kein Alkohol drin!” (“Gegen die Wand”)

До лексичних інтенсифікаторів конфронтації у сімейному дискурсі можна віднести:

- уживання лексичних одиниць із семою «хибність, дурість»:

“Sechs Monate haben wir auf diesen Tag gewartet. Und du hast alles *versaut*. Wie kann man nur so *blöd* sein!” (“Herrenrunde”)

- займенники в наголошеній емфатичній формі:

“Du *verdammter* Scheißkerl, du *undankbarer*... Du überschätzt dich wie immer. Ich geb' dir 24 Stunden. Dann will ich dich hier nicht mehr sehen!” (“Plötzlich berühmt”)

- прислівники позитивної оцінки, що імплікують негативну:

“Red doch keinen Stuss! Er mimt den Bad Guy, den Gangsta. Er findet das cool. Und diese politisch korrekten Hysteriker fallen darauf rein.”

“Und woher weißt du das alles so genau? Weil du so einen *hervorragenden* Draht zu deinem Sohn hast? Weil du so *tolle* Gespräche mit ihm führst? Weil du dir *so viel* Zeit für ihn nimmst? Ihr habt ja so ein *großartiges* Verhältnis, ihr zwei! Ihr seid (kreuzt Zeige und Mittelfinger) so!” (“Ihr könnt euch niemals sicher sein”)

- використання ідіом із негативною конотацією:

“Hat sie das Recht, uns zu beleidigen? Das ist unsere Wohnung! Wir sind hier zuhause!”

“Du sollst deinen Mund halten! Du gehörst nicht an die Familie! *Wer als Zwiebel geboren ist, wird niemals eine Rose!*” (“Herrenrunde”)

- використання протиставлення на рівні займенників:

“Du brauchst dieses Buch nicht mehr lesen. Gib es mir!”

“Ich möchte dieses Buch noch einmal lesen, ich möchte es ausleihen!”

“Nein, *du* brauchst gar nichts. *Ich* muss es lesen!” (“Unendliche Geschichte II”)

- експліцитне/ імпліцитне притиставлення на рівні повнозначних частин мови, що позначають негативне ставлення до позиції партнера, його поведінки, підкреслення когнітивної асинхронії:

“Mami, mach das nicht, niemand kann es fressen!”

“Niemand soll es *fressen*, er soll es *essen!*” (“Zuckeroma”)

- іронічну цитату співрозмовника:

“Wie es auch ist, eines darf es bei uns nicht geben in dieser Familie – Streit. Wir brauchen Geduld.”

“Oh, *Geduld!* Wenn es so etwas gibt, dann halte ich den *Weltrekord in Geduld!*” (“Reifezeugnis”)

- наведення абстрагованих, атемпоральних правил, прописних істин:

“Maria, ich ertrage das nicht, ich erkläre dir, ich ertrage das einfach nicht, *wenn die Leute für ihr Geld nicht das bekommen, was sie erwarten*, das ist eine Art von Betrug” (“Reifezeugnis”)

Частотними в сімейному дискурсі є конфліктні ситуації, в яких концентрація “негативності” здійснюється за рахунок лексичної атракції (термін введений К. С. Ізард [3]) – великої кількості негативно-оцінних лексичних засобів в межах висловлювання, або порівняно невеликого тексту. Явище «лексичної атракції» характеризується «притягненням» негативним елементом інших елементів, які дублюють або посилюють його зміст. Таким чином, в одному “негативному” акті спостерігається певна “густота” слів з заперечним забарвленням. Психологія пояснює лексичну атракцію станом емоційної напруги або хвилювання, коли мовцю недостатньо уживання одиничного заперечно-оцінного компонента для висловлення власного негативного почуття. Лексична атракція синтаксично ускладнює структуру конфліктної взаємодії певними конструкціями, що слугують засобами її інтенсифікації. До них належать:

– лексико-синтаксичні повтори заперечення, які забезпечують категоричність значення та можуть обмежуватися рамками одного висловлення, оформлюватися як самостійні висловлення, або утворювати своєрідну рамку в межах комунікативного блоку (ряду висловлень із спільною іллокутивною метою):

„Würdest du mich zum Bahnhof begleiten? Ja oder nein?“

„*Nein!* Du weißt doch, jetzt kann ich nicht! Hab' dich doch gebeten, mich nicht zu stören! Hab doch gesagt, *nein!* Warum hörst du mir nie zu? *Nein!*“ („Hinter Gittern“)

– повторення “негативних” компонентів (*nein* + “негативний” прислівник/заперечна частка/заперечний займенник), що не тільки розширює вихідну модель, але й посилює емоційність та виразність поточної іллокуції:

“Ich bitte dich im voraus um Verzeihung für das, was ich dir gleich antun muß. Ich werde dich jetzt prügeln!”

“*Hier nicht!* Bist du wahnsinnig! *Hier nicht!*” („Drei Herren“)

– поєднання декількох негативних елементів:

“Er war der übelste Schieber, den ich je gesehen habe”

“Du selber bist daran *schuld*, du *beleidigst* meinen toten Freund, du bist ein richtiges *Schwein!* Ein *Schwein* bist du!” (“Der dritte Mann”)

Граматичними маркерами конфронтативної взаємодії в сімейному дискурсі можна назвати:

- використання імперативів:

“*Bring* mir Keiserschwar oder ich beschwere mich!” –“Morgen kommt ein Doktor und misst Ihnen Zucker”

“*Bring* mir! Ich zahle doch und nicht wenig!” –“Jeden Tag dasselbe!”...

“*Ivanka! Bringen Sie* mir einen Apfelstrudel! Ich hab doch keinen Zucker!” (“Zuckeroma”)

- використання кон'юнктиву в ірреальних реченнях умови:

“Was soll denn das für eine Liebe werden, wenn es schon so losgeht?”

“*Wenn* du mich nicht so oft alleine *gelassen hättest*, wär das überhaupt nicht *passiert!*” (“Lola rennt”)

Синтаксичними особливостями реалізації сімейних конфронтацій є перехід до гіпотаксису, простих та еліптичних конструкцій, порушення порядку слів у реченні:

“Ich hab schon überlegt... vielleicht sollten wir... alle zusammen... eine Familientherapie machen...”

“*Willst du mich verarschen?! Du willst doch gar keine Familientherapie. Du willst, dass ich 'ne Therapie mache. Stimmt's? Du glaubst, so 'n Psycho kann in mich reingucken. Meine dunklen Absichten beweisen, auf meinen Hirnwellen reiten, mein Hirnwasser saufen, um meinen Hirnstamm rumlaufen...*”

а також перехід до питальної форми речення:

“Es ist sein gutes Recht, dich nicht in sein Haus zu lassen! Ich hatte dich auch nicht rein gelassen.”

“*Wieso das denn?! Darf mich jetzt jeder ungestraft beleidigen und beschimpfen?! Muss ich mir alles gefallen lassen?! Nur weil ich in der Klappe war?*” (“Ihr könnt euch niemals sicher sein”)

Особливим способом реалізації індиректної конфронтаційності виступає риторичне запитання. Риторичність, як специфічне підпорядкування способу речення ствердженню як типу мовленнєвого акту, є структурною частиною мовної індиректності та передбачає переслідування інтересів власної дії, обходячи вимоги ведення інтеракції. Риторичне запитання, яке не є власне запитанням, оскільки не передбачає відповіді, виступає класичним випадком непрямого вираження конфліктної іллокуції мовленнєвої дії. Таким чином, форма питального речення здійснює в даному випадку лише функцію посилення сприйняття ствердження:

“Oliver, dir droht wegen Verstoß gegen das Waffengesetz eine Arreststrafe. Aber das ist noch nicht das Schlimmste. Schlimm ist die Sache vor allem wegen diesem Text, den du geschrieben hast.”

“*Seit wann ist es verboten, Songtexte zu schreiben?!*” (“Ihr könnt euch niemals sicher sein”).

Посилення категоричності конфронтативної взаємодії може відбуватися за рахунок супроводжуючого її директивного мовленнєвого акту прохання / наказу / вимоги, оформленого на рівні мови дієсловом у наказовому способі та формою наказового речення:

“Aussteigen!” “Was soll das? Warum denn? Blödsinn ...”

“Weil in meinem Wagen für solch einen gottlosen Hund, wie du es bist, kein Platz ist! Aussteigen, du!” (“Gegen die Wand”)

мовленнєвого акту несхвалення / докору / обурення, вираженого найчастіше формою розповідного окличного речення:

“Gehen wir los, bis niemand uns gesehen hat!” „Aber du hast doch selbst erlebt, was eben passiert ist. *Wie kannst du das von mir erwarten!*“ („Die Welt in jenem Sommer“)

Типовим для інтенсифікації конфронтації є функціонування мовленнєвого акту звинувачення, в якому мовець не лише висловлює свої негативні емоції, а й “аргументує” конфлікт, вказуючи на те, що його установка певною мірою зумовлена невідповідними діями самого адресата:

“Einer von uns ist ein Mörder. Ja. *Du bist es.* Wo warst du denn, als es gebrannt hat? Du warst der einzige, der nicht da war. “ (“Herrenrunde”)

„Helfen! Ich will ihm nicht helfen! *Ein Raubmörder ist er, er hat die Frau Bergmann erschlagen, um ihr den Schmuck wegzunehmen.*“ („Marktplatz der Sensationen“)

Інтенсифікатори конфронтаційності презентують лише одну можливість процесу розгортання/модифікації дискурсу сімейного спілкування. Іншим полюсом на шкалі його варіювання є структурно-семантичні мітигатори конфліктних ситуацій, дослідження яких є перспективним продовженням представленого аналізу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Борисова И.Н. Русский разговорный диалог: структура и динамика. – М.: КомКнига, 2005. – 320 с.
2. Бігарі А.А. Дискурс сучасної англосовітської сім'ї Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 21 с.
3. Изард К.С. Эмоции человека. – М.: Изд. Моск. гос. ун-та, 1980. – 440 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: Монография. – Волгоград: Перемена, 2002.
5. Осовська І.М. Привід до конфлікту та його структурна організація/ Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Германська філологія. – Чернівці: Рута. – 2008. – Вип. 372. – С. 77-84.
6. Осовська І.М. Формулювання протилежних точок зору як центральна фаза конфліктної ситуації/ М-ли Міжнар. наук. конф. „Актуальні проблеми романо-германської філології” (Чернівці, 10–12 квітня 2008 р.). – Чернівці: Книги XXI, 2008. – С.205-207.
7. Gruber H. Streitgespräche. Zur Pragmatik einer Diskursform. Opladen: Westdeutscher Verlag. – 1996. – 351 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Осовська – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: функціональна граматики, дискурс-аналіз, прагматика, комунікативна лінгвістика.

УТЕШЕНИЕ КАК ЖАНР РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ ВРАЧА И ПАЦИЕНТА (на материале художественных произведений писателей-врачей)

Елена ПОНОМАРЕНКО (Симферополь, Украина)

У статті розглядаються прагматичні, структурні та мовні характеристики мовленнєвого жанру втішання на матеріалі оповідань письменників-лікарів.

The article considers paralinguistic structural and linguistic features of the consolation speech genre in the stories by writers-doctors.

Одной из задач, которые ставит сегодня перед собой жанроведение, является не только теоретическое осмысление, но и создание энциклопедии речевых жанров (далее РЖ), их «портретов». В последнее время эта задача активно решается отечественными и зарубежными учеными: осуществляется описание и систематизация речевых жанров, исследуются различные аспекты РЖ (стилистические, психолингвистические, культурологические и др.), рассматриваются особенности жанровой организации речи в связи с общими законами коммуникативной и некоммуникативной деятельности. Научные изыскания лингвистов основываются, главным образом, на материале бытового, политического, рекламного и религиозного дискурсов. В меньшей степени исследованы